

**HADDAN TASHQARI G‘AMXO‘RLIK (GIPEROPEKA) VA
BOLALARDA NARSISISTIK SHAXS XUSUSIYATLARINING
SHAKLLANISHI**

Buvaxanova Madina

Annotatsiya: Ushbu tezisda ota-onaning haddan tashqari g‘amxo‘rligi (giperopeka) hamda bolalarda narsissistik shaxs xususiyatlarining shakllanishi o‘rtasidagi psixologik bog‘liqlik tahlil qilinadi. Tadqiqotda giperopekaning bolaning o‘z-o‘zini baholash tizimiga ta’siri, Kohut va Kernbergning psixoanalitik nazariyalari hamda E. Brummelmanning empirik topilmalari asosida yoritilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, bolaning har bir ehtiyojini sun’iy ravishda zudlik bilan qondirish va uni hayotiy qiyinchiliklardan haddan tashqari himoyalash sog‘lom o‘zini qadrlash o‘rniga patologik grandiozlik va emotsional mo‘rtlikni keltirib chiqaradi.

Kalit so‘zlar: giperopeka, narsissizm, o‘z-o‘zini baholash, ota-ona va bola munosabatlari, grandiozlik, psixologik himoya.

Zamonaviy oila psixologiyasida ota-onalarning tarbiya uslubi va ularning bola shaxsiy kamolotiga ta’siri eng ko‘p muhokama qilinayotgan masalalardan biridir. Odatda, ota-ona sevgisi va g‘amxo‘rligi ijobiy omil sifatida baholansa-da, uning me’yordan ortiq bo‘lishi — **giperopeka** bolada atrof-muhitga noadekvat moslashuv va shaxs patologiyalarining rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, so‘nggi yillarda o‘smirlar va yoshlar o‘rtasida narsissistik trendlar va emotsional mo‘rtlikning ortishi ushbu muammoni chuqur tadqiq etish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Giperopekatsiya tarbiya uslubining bolada narsissistik xarakter belgilarini shakllantirishdagi psixologik mexanizmlari va uning oqibatlarini ochib berish.

Tadqiqot doirasida quyidagi psixologik yondashuvlar va empirik ma’lumotlar umumlashtirildi:

1. **Self-psixologiya (H. Kohut):** Bolalikdagi sogʻlom narsissizm ota-onaning muvozanatli va meʼyordagi aks ettirishi (*mirroring*) orqali shakllanadi. Giperopeka jarayonida bola har qanday real qiyinchilik yoki umidsizlikdan (*frustratsiya*) moslashtiruvchi tarzda oʻtmaydi va "xayoliy mukammallik" (*grandioz Self*) bosqichida qolib ketadi.

2. **Psixoanalitik yondashuv (O. Kernberg):** Giperopeka ortida ota-onaning oʻz xavotiri va bolaga nisbatan boʻrttirilgan talablari yotadi. Bola ota-onasining ideal tasavvuriga moslashish uchun "Ajoyib bola" niqobini kiyadi. Bu esa ichki ojizlikni yashirishga qaratilgan kompensator narsissizmni shakllantiradi.

3. **Empirik tadqiqotlar (E. Brummelman va b., 2015):** Bolani shartsiz sevish sogʻlom oʻz-oʻzini qadrlashni (*self-esteem*) oshirsa, uni boshqalardan sunʼiy ravishda ustun qoʻyish (*overvaluation*) va har bir qadamini nazorat qilish narsissizmni yuzaga keltiradi.

Ota-onaning haddan tashqari gʻamxoʻrligi va nazorati bolada quyidagi **uchta asosiy narsissistik mexanizmni** shakllantiradi:

- **Shaxsiy masʼuliyat va real bahoning yoʻqolishi:** Bola oʻz imkoniyatlari va cheklovlarini real baholash tajribasidan mahrum boʻladi. Har bir muammo ota-ona tomonidan hal qilingani sababli, bolada «men har doim haqman va barcha menga xizmat qilishi kerak» degan illuzor tushuncha paydo boʻladi.

- **Emotsional moʻrtlik va takabburlik:** Tashqi dunyo bilan toʻqnashganda (maktab, tengdoshlar davrasi) bola kutilgan eʼtiborni ololmasa, buni chuqur ruhiy jarohat sifatida qabul qiladi. Natijada, u ichki ojizlik va xavotirni bosish uchun atrofida qilargalarga nisbatan bepisandlik, takabburlik va emansipatsiya namoyish etadi.

Giperopekatsiyadagi bola faqat oʻz ehtiyojlarini birinchi oʻringa qoʻyishga oʻrganadi, chunki ota-onasi uning atrofida aylanadi. Bu esa boshqalarning his-tuygʻularini anglash va empatiya koʻrsatish koʻnikmasini tormozlaydi.

XULOSA

Haddan tashqari gʻamxoʻrlik (giperopeka) bolani himoya qilmaydi, aksincha, unda noadekvat yuqori oʻz-oʻzini baholash va narsissistik shaxs

xususiyatlarining rivojlanishiga zamin yaratadi.

Bolada sog'lom va barqaror o'zini qadrlash tuyg'usini shakllantirish uchun ota-onalar bolaga yoshiga mos ravishda mustaqillik berishi, real qiyinchiliklar va muvaffaqiyatsizliklarni o'zi yengib o'tishiga imkon yaratishi zarur.

Oilaviy konsultatsiyalarda ota-onalarga giperopeka va me'yordagi sevgining farqini tushuntirish bo'yicha psixoprofilaktik ishlarni kuchaytirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR / REFERENCES

1. **Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., & Bushman, B. J.** (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(12), 3659–3662.
2. **Kernberg, O. F.** (1975). *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. New York: Jason Aronson.
3. **Kohut, H.** (1971). *The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders*. New York: International Universities Press.
4. **Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E.** (2003). *Schema Therapy: A Practitioner's Guide*. New York: Guilford Press.
5. **G'oziyev, E. G'.** (2010). *Ontogenez psixologiyasi*. Toshkent: «Noshir».
6. **Karimova, V. M.** (2008). *Oila psixologiyasi*. Toshkent: «Fan va texnologiya».